

Ubeydullah Ahrâr'ın Râbîta Hakkındaki Görüşleri

Adaham ASATİLLAEV*

Öz

Râbîta sözlükte bir şeyi ikinci bir şeye bağlayan söz, fiil, eylem gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvuf literatüründe ise “seyrû sülûke yeni başlayan müridin önce mürşidine sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ondan sonra da Allah Teâlâ’ya muhabbet ile gönül bağlaması” olarak tarif edilmektedir. Araştırmalar bugünkü anlamıyla bir râbitanın Bahâuddin Nakşibend (ö. 791/1389) ile başladığı göstermektedir. Bu çalışmada Nakşibendiyye tarikatının meşhur şeyhlerinden Ubeydullah Ahrâr’ın (ö. 895/1490) râbîta hakkındaki görüşleri ele alınacaktır. Ubeydullah Ahrâr’dan sonra bu konuda eser yazan müellifler râbîta hakkında ilk geniş bilgilerin Ubeydullah Ahrâr’da rastlandığını öne sürmektedirler. Ubeydullah Ahrâr’ın râbîta hakkındaki görüşleri kendisi kaleme aldığı kabul edilen Fıkarât isimli eserinde, sohbetlerinden derlenerek öğrencileri tarafından yazılan Melfûzât isimli eserde ve meşhur halifelerinden Ali b. Hüseyin es-Safiyüddin (ö. 939/1532) tarafından kaleme alınan Reşahât adlı eserde yer almaktadır. Zikredilen eserlerin her üçünün de Farsça olup bu çalışmada Türkçe tercümeleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bilgilerden, önce râbitanın tasavvuf literatüründeki anlamı ve önemi açıklanmıştır. Ardından da Ubeydullah Ahrâr’ın râbîta hakkındaki görüşleri hakkında genel bilgilere ve seyrû sülûk yolunda râbitanın yeri ve önemi ile ilgili yorumlarına yer verilmiştir. Özellikle seyrû sülûk eden müridin asıl amacı olan Allah huzuruna ulaşmada râbitanın en etkili ve kısa yol olduğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ubeydullah Ahrâr, Râbîta, Muhabbet, Mürşid, Mürid

Ubeydullah Ahrar’s Views on Rabita

Abstract

In the dictionary, rabita means a word, verb, action that connects one thing to a second thing. In the Sufi literature, it is defined as “the attachment of the disciple, who has just begun his journey, first to his murshid, then to the Prophet (s.a.w.), and then to Allah with love”. Research shows that rabita in its present sense began with Bahauddin Naqshband (d. 791/1389). In this study, the views of Ubaydullah Ahrar (d. 895/1490), one of the famous sheikhs of the Naqshbandiyya order, on rabita will be discussed. The authors who wrote works on this subject after Ubaydullah Ahrar claim that the first extensive information about rabita is found in Ubaydullah Ahrar. Ubaydullah Ahrar’s views on rabita can be found in his work entitled Fıkarat, which is accepted to have been written by him, in the work entitled Melfuzat, which was compiled from his conversations and written by his students, and in the work entitled Rashahat, which was written by Ali b. Husayn al-Safiyaddin (d. 939/1532), one of his famous caliphs. All three of these works are in Persian and their Turkish translations were used in this study. From the information obtained in the research, the meaning and importance of rabita in Sufi literature were first explained. Then, general information about Ubaydullah Ahrar’s views on rabita and his comments on the place and importance of rabita in the path of spiritual progress are given. In particular, it has been pointed out that rabita is the most effective and shortest way to reach the peace of Allah, which is the main purpose of the disciple who is on the way of travelling.

Key words: Sufism, Ubaydullah Ahrar, Rabita, Muhabbet, Murshid, Mureed

* Yüksek Lisans, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2050y12005@manas.edu.kg, ORCID: 0009-0006-4188-4027

Giriş

Nâsırüddin Ubeydullah Ahrâr b. Mahmud Şihâbuddin eş-Şâî es-Semerkandî, Tasavvuf tarihinde Nakşibendiyye sûfilerinden Hâce Ubeydullah Ahrâr veya Hâce Ahrâr olarak tanınmaktadır. 806/1404 yılının ramazan ayında Şaş şehrinin Bağistan köyünde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren okul eğitiminin yanı sıra dayısı Hâce İbrâhim'den özel dersler almıştır. Derslerin dışında ziraatla uğraşan babasına yardım etmek ve yaşadığı çevredeki evliyâullahın kabirlerini ziyaret etmekle meşgul olmuştur. Özellikle 22 yaşından 29 yaşına kadar başta Taşkent, Semerkant ve Herat olmak üzere Mâverâünnehir'in şehir ve köylerini dolaşarak Nizâmuddîn Hâmûş, Behâuddîn Ömer, Seyyid Kâsım Envâr, Zeynüddîn Hafî ve Yâkub Çerhî gibi o dönemin meşhur şeyhlerinden sohbetine katılmış ve ilim almıştır. 29 yaşında Taşkent'e dönerek irşat faaliyetlerine devam ederken bir yandan da ziraat ve ticaretle meşgul olmuştur. İki oğlunun da dahil olduğu onlarca halifesinden önde gelenleri Abdullah İlâhî, Mîr Abdülevvel, Muhammed Zâhid Vahşivârî, Muhammed Kâdî-yi Semerkandî ve Muhammed Zâhid'dir. Taşkent'te 20 yıl kaldıktan sonra Semerkant şehrine gitmiş ve 895/1490 yılında vefat etmiştir. Ubeydullah Ahrâr IX/XV. asırda Mâverâünnehir'de yaşamış Nakşibendiyye tarikatının en meşhur şeyhlerinden biridir. Küçük yaşlarda meyilli olduğu bâtinî ilimler, büyüdükçe onu zahiri ilimlerden daha çok önem vermesine sebep olmuştur. Tarikat eğitimini de Bahâuddin Nakşibend'in meşhur öğrencilerinden biri olan Yâkub Çerhî'den icazet alarak tamamlamıştır. Ubeydullah Ahrâr ve onun yetiştirdiği talebeleri vesilesiyle Nakşibendiyye tarikatı Mâverâünnehir'de meşhur olmakla birlikte bütün İslam coğrafyasına yayılmıştır.

Hâce Ubeydullah Ahrâr, seyr-u sülûkte müridin kabiliyet ve isteklerine uygun olarak zikir ve sohbe devam etmenin yanı sıra râbîta yapmanın da etkili olduğunu belirtmiştir. Râbîta hakkındaki görüşlerine dair diğer birçok araştırmacının da atıfta bulunduğu teferruatlı bilgi, halifesi Ali b. Hüseyin es-Saffiyüddin tarafından kaleme alınan Reşahât adlı eserinde yer almaktadır. Bunun dışında kendisinin kaleme aldığı kabul edilen Fıkarât adlı eserinde ve küçük çaplı risalelerinde râbîta ile ilgili fikirleri beyan edilmektedir. Halifeleri tarafından sohbetlerinden derlenerek ve ilaveler yapılarak telif edilen, ancak muhteva ve telif yönünden kendine nispet edilen Melfûzât adlı eserinde de râbîta ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca sohbetlerinde müridlerine tarikat usullerini öğretirken, kendi şeyhlerinden nakiller yapmış, diğer meşhur mutasavvıfların fikirlerinden de onlara bahsetmiştir. Bu durum telif edilen sohbetleriyle birlikte kendi eserlerinde de görülmektedir.

Konu ile ilgili çağdaş araştırmalara baktığımızda doğrudan râbîta konusunu ele alan veya râbîta ile ilgili konularda yazılan makalelerde, tezlerde, kitaplarda ve kitap bölümlerinde Ubeydullah Ahrâr'ın râbîta hakkındaki görüşlerine de çoğunlukla yer verilmektedir. Ancak bu araştırmalarda verilen bilgilerin tamamına yakını Reşahât'ta zikredilen bilgiler ile sınırlı kalmıştır. Biz bu araştırmada Ubeydullah Ahrâr'a ait denilen veya ona nispet edilen diğer eserlerden ve güncel kaynaklardan da elimizden geldiğince

istifade etmeye gayret ettik. Bu bağlamda Ubeydullah Ahrâr'ın râbîta ile ilgili görüşleri hakkında geniş ve detaylı bilgi vermeye çalıştık.

Ubeydullah Ahrâr hakkında en geniş ve kapsamlı bilgi veren araştırma Elif Dindar'ın "Ubeydullah Ahrâr: Hayatı, Eserleri, Fikirleri" konulu yüksek lisans tezidir. Ubeydullah Ahrâr'ın hayatı, eserleri ve fikirleri açısından çok değerli bir çalışmadır. Ancak tez konusu çok geniş olduğu için Ubeydullah Ahrâr'ın râbîta hakkındaki görüşleri tanımlarla sınırlı kalmıştır. Râbîta hakkında yazılan diğer makale, tez ve kitaplarda verilen bilgilerin üzerinde bir bilgi içermemektedir.

Râbîta Kavramı

Râbîta kelimesi sözlükte bağlamak, sabit hale getirmek, bir şeyi başka bir şeye bağlamak anlamına gelen رَابَطَ fiilinden ismi fail olarak gelmektedir. Râbîta iki şeyin arasındaki bağ, alaka, vuslat, münasebet, ilgi ve sevgi ile mensubiyet anlamlarına gelen iki parçadan birini diğerine bağlayan kelime, cümle veya fiile verilen isimdir. Aynı kökten gelen رَابَطُوا kelimesi Kur'an'ı Kerim'de cihat için hazırlıklı olmak ve sınırda nöbet tutmak manalarında zikredilmiştir.

Tasavvuf ıstılahı olarak râbîta aslında müridin edep ve ihlasla kalbini Allah'a bağlamasıdır. Yani her an O'nun huzurunda olduğunun farkında olmasıdır. Aynı şekilde râbîta müridin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e veya kâmil mürşid olan evliyanın huzurundaymış gibi ona kalbini bağlaması olarak da tarif edilmiştir. Ancak zikredilen asıl râbîtaya varıncaya kadar müridin zihni olarak, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle beraberlik halinde olmasına rabîta denilmiştir. Râbîta hakkında yapılan tanımlar dönem ve mutasavvuflara göre farklılık göstermektedir. Yaygın olan tanımlarda mürid, şeyin sûretini ve sîretini düşünerek ondan feyz alması diye tarif edilen tanımlar râbîtanın başlangıç merhalesi olan mürşid râbîtasını ifade etmektedir.

Mevlâna Hâlid Bağdâdî'ye göre râbîta, fenâ fillah makamına ermiş kâmil bir şeyhin ruhaniyetinden medet istenmesidir. Mürid her an şeyhin sûretini ve sîretini düşünerek onun huzurunda ve gıyabında edep üzere aynı halde olmasını, şeyhinin ruhaniyetinden feyz almasını sağlar. Râbîta sebebiyle mürid önemsiz ve boş işlerden uzaklaşır. Abdülhakîm Arvasî de râbîtayı şöyle tarif etmiştir: "İlâhî-Zatî sıfatlarla tahakkuk etmiş ve müşahede makamına varmış bir kâmil ve mükemmele kalb bağlayıp, huzur ve gıyabında o zatın suretini hayal hazinesinde muhafaza etmekten ibarettir."

Sûfiler tarafından yapılan râbîtanın ıstılahî tanımlarının tamamına yakını Nakşî şeyhleri veya halifeleri tarafından yapılmıştır. Bütün tanımların muhtevasına göre râbîtanın tarikat eğitiminde fenâ fillah makamına ulaşmak için bir başlangıç usûl olmasıdır. Mürid, fenâ fillaha varmış kâmil bir şeyhe kalbini bağladığı, şeyhin huzurunda ve gıyabında her zaman ona karşı edebini koruduğu ve ondan feyiz aldığı hissine sahip olmalıdır. Bu hal üzereyken mürid nahoş ve gereksiz işlerle meşgul olmaktan da korunmuş olur.

VI (XII) ve VII. (XIII) yüzyıllarda basit bir uygulama olarak ortaya çıkan râbıta ilk zamanlarda şeyhe muhabbet etmek, onun davranışlarını taklit etmek ve kalbini ona bağlamakla ondan feyiz almak olarak ifade edilirken zamanla bunlar şeyhin sûretini ve sîretini düşünmek olarak algılanmaya başlamıştır. Râbıta ile ilgili araştırmalara göre muhabbet râbıtası olarak tarif edilen bu uygulama, sahabe, tâbiin ve tabe-i tâbiin döneminde tabii olarak kendinden meydana geliyordu. Zamanla asr-ı saadetten uzaklaştıkça insanların gereksiz şeylerle meşguliyetlerden dolayı kalplerinde bu sevgi azalmıştır. Tarikat ehli de bu duruma kayıtsız kalmayıp müritlerin kalplerini Allah'a bağlamak maksadıyla kâmil şeyhlere râbıtayı tarikat eğitiminde bir usûl olarak belirlemişlerdir. Bu bilgiler bize râbıtanın ilk dönemdeki mahiyetin açıklarken aynı zamanda şeyhe yapılan râbıtanın tarihi gelişimi hakkında da bilgi vermektedir.

Râbıta hakkında eser yazanlar arasında uygulama olarak râbıtanın Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemine kadar dayandığını savunanlar da bulunmaktadır. Ancak araştırmalar bu günkü anlamıyla terim ve uygulama olarak râbıtanın Muhammed Bahâuddin Nakşibend'e isnat edildiğini göstermektedir. Araştırmacılar râbıta hakkında ilk geniş bilgilerin Bahâuddin Nakşibend'in en meşhur talebesi Yâkub Çerhî'nin halifesi Ubeydullah Ahrâr'da rastlandığını önemle arz etmektedirler. Ubeydullah Ahrâr Nakşibendiyye tarikatının Mâverâünnehir'de en önemli tarikat olmasını ve bütün İslam coğrafyasına yayılmasını sağlamıştır.

Tasavvufta kalbin bağlandığı şey açısından râbıta üç kısma ayrılmaktadır.

Tabii râbıta: İnsanın ailesi, evladı veya yakınlarına karşı duyduğu normal sevgi bağı olan râbıta.

Bayağı Râbıta: Dini açıdan hoş karşılanmayan veya kerih görülen bir sevgi bağıdır. Bu herhangi bir insana aşırı hayranlık, nefse çekici gelen dünyevi işlerde karşı duyulan sevgi bağıdır.

Ulvî râbıta: Allah'a, Peygamber'e veya Allah'ın sâlih kullarına olan sevgi bağıdır. Özellikle Allah'ın yapılmasını hoş gördüğü ve emrettiği şeyler kalbin muhabbet ile başlanmasıdır. Buna muhabbet râbıtası veya mukaddes râbıta da denilmektedir. Tasavvuf eğitiminde râbıtanın bu kısmından söz edilmektedir.

Ubeydullah Ahrâr'ın Râbıta Hakkındaki Görüşleri

Ubeydullah Ahrâr'a göre insanın iradesi dışında aklına gelen her türlü düşünceleri reddetmenin ve nefsin isteklerinden kurtulmanın üç yolu vardır. Ali bin Hüseyin es-Safiyüddin Reşahât-ı Aynü'l Hayat adlı eserinde zikrettiğine göre şeyhi Ubeydullah Ahrâr onları şu şekilde açıklamıştır:

Birincisi: Mürid riyazet yolunu tercih ederek tarikat ehlinin önem verdiği hayırlı amellerden biriyle meşgul olmayı sürdürmelidir.

İkincisi: Mürid bu halden kurtulmak için kendi acizliğini kabul ederek üzgün bir halde, yalvararak sürekli Allah'a yönelmelidir.

Üçüncüsü: Mürid mürşidin ruhaniyetinden yardım talep ederek onu Allah'a ulaşmaya vesile etmelidir.

Ubeydullah Ahrâr bu üç yoldan en iyisinin mürşidin ruhaniyetinden yardım talep ederek ona yönelmek olduğunu söylemiştir. Çünkü bu durumda mürid Allah'a yönelmekten aciz olduğunu anlayarak mürşidini O'na yönelmeye bir vesile yapmış olur. Bu yolda mürid, mürşidinin ruhaniyetinden faydalandığı için muradına tez ulaşır.

Râbîta Nakşibendi tarikatının önemli esaslarından biri olup diğer tasavvuf okullarında ismen olmasa da uygulama olarak mevcuttur. Bu hususta bazı mutasavvıflar, râbîtayı Allah'a vâsıl olmada Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnet-i seniyesine sınıksız sarılmaktan sonraki en büyük sebeplerden biri olduğunu söylemişlerdir. Râbîta hakkında ilk ayrıntılı bilgiler veren Ubeydullah Ahrâr'a göre mürid râbîtada şeyhin iki kaşının arasını düşünmesi gerekir, çünkü orası feyiz mahalli olarak telakki edilmiştir. Ubeydullah Ahrâr oğlu Muhammed Yahya'ya da râbîtayı tavsiye etmiştir. Ondan sonra sohbet meclislerinin birinde Muhammed Yahya râbîtada şeyhin yüzüne mi yoksa gözüne mi teveccüh etmeliyim diye düşünürken Ubeydullah Ahrâr ona bakıp işaret parmağı ile iki kaşı arasını göstermiştir. Meclis bitince de kendisine râbîtada şeyhin iki kaşı arasını düşünmek gerektiğini açıkça ifade etmiştir.

Ubeydullah Ahrâr sohbet meclislerinin birinde müridin şeyhinin iki kaşının arasına bakması ve onun her zaman kendi halinden haberdar olduğunu bilmesi gerektiğini söylemiştir. Müridin bu hali şeyhinin tasarrufu altında olup, onun huzurunda uygun olmayan şeyler gönlünden kaybolana kadar devam etmelidir. Mürid bu hali şeyhin bütün arzu ve istekleri hatta tüm hali kendine yansıyana kadar korumaya özen göstermelidir.

Nakşibendi şeyhlerinden ve râbîta konusunda ilk müstakil eser yazan Hâlid-i Bağdâdî'ye göre de mürid önce feyiz kaynağı olarak mürşidin iki gözü arasına bakmalıdır. Sonra mürşidinin hayal hazinesine girdiğini ve devamında da kalbinin derinlerine indiğini, kendini de onun peşinden akarak gittiğini düşünmelidir. Yani mürid kendini kaybedene kadar mürşidini hayal gözünden kaybetmemelidir. Çünkü seyr-i ilâhi kalpten hâsıl olur, kalbin derinliğinin de sonu yoktur.

Müridin gönlüne mürşidin gönlünden feyz geçmesi için mürid mürşidine karşı "Bu benim Allah'ımın dostudur" inancında olmalıdır ve ona tam olarak teveccüh etmelidir. Mürid bu inançla kâmil bir mürşide gönül verdiği zaman onda ne kadar huzû, huşû, zühd, takva, güzel ahlak ve huzur varsa hepsi müride aksetmeye başlar. Mürşid Allah'tan aldığını müridine aktarmış olur. Mürid râbîta ettiği sürece ona feyz yavaş yavaş akmaya başlar ve mürşidin kalbindeki nur müridin kalbine akseder. Mürşidin kalbinden gelen nurun devam etmesiyle müridin imanı hakikate erer. Burada mürşid Allah'ın tecellilerini müridlerine aksettiren bir vesile konumundadır.

Ali bin Hüseyin es-Safiyüddin Reşahât'ta zikrettiğine göre şeyhi Ubeydullah Ahrâr ona râbitanın âdâbını öğretirken şu beyti okumuştur:

Ey gönül! Gayretle yer et Allâh dostlarının gönlünde,

Başka lezzetler düşünen aklı bırak, sevgilinle ol birlikte.

Devamında da kâmil müridin gönlünde yer tutmak için müridin bütün varlığıyla ona yönelmesi ve başka şeyleri düşünmemesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü Hâcegân tarikatının esaslarından biri de müridin, şeyhinin gönlünü kıracak herhangi bir hatası kalmayana kadar her anını korumasıdır. Yani mürid fenâ fiş-şeyh makamına vasil olana kadar bu hususa çok dikkat etmesi gerekmektedir. Müridin her anını korumaya gayret etmesi neticesinde mutluluğun ve saadetin zirvesi olan fenâ fillah makamıyla müşerref olur.

Ubeydullah Ahrâr'a göre, şeyhin sözü, fiilleri ve her hâli dâima müride sevimli olmalıdır. Eğer şeyhin söylediği bir söz veya yaptığı bir iş müride sevimsiz gelirse hemen istiğfar etmelidir. Mürid kendi tarafından beğenilmeyen şeylerde bir sır ve hikmet olduğunu düşünmelidir. Bu düşünce ile sevimsiz gelen şeyler giderilerek müridin şeyhinden aldığı feyiz akışının devamlılığı sağlanmalıdır. Bundan dolayı şeyh her zaman müridin gözünde sevgili olarak kalmaya gayret etmelidir. Çünkü müridin şeyhine karşı muhabbeti onların arasında gönül bağı oluşturmaktadır. Eğer müritle şeyhine karşı bir hoşlanmama duygusu başlarsa muhabbet ortadan kalkar, muhabbet olmayınca gönül bağı da yok olur.

Ubeydullah Ahrâr bu hususta yine sohbetlerinde ve eserlerinde fikirlerinden çokça bahsettiği Şeyh Muhyiddîn İbnü-l Arabî'nin şu sözlerini de nakletmiştir: "Eğer mürid, şeyhinde bir eksiklik ve ayıp müşâhede ederek bunları onda noksanlık zannedip buna rağmen yine de şeyhin huzuruna giderse o mürid münafıktır. Şeyhinde kemâlin dışında hiçbir şey görmemelidir." Ona göre mürid şeyhinin muradı dışında bütün iradelerden hâli olan kimsedir. Ubeydullah Ahrâr'a göre aslında mürid kelimesinin türevi ve lügat açısından kendisinde irade olan kimse olduğunu ancak sûflerin büyükleri iradesinden hâli olan kimseyi mürid dediklerini söylemiştir. Başka bir sohbetinde de müridin, şeyhin huzurunda iken hiçbir şekilde varlık belirtisi göstermemesi ve bütün gayretini kendisinin fenâ ve yokluk makamında olmasına sarf etmesini müridin edebi olduğunu söylemiştir.

Râbita hakkında yazılan eserlerde ve yapılan araştırmalarda râbitaya delil olarak Kur'an'ı Kerim'den "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve sadıklarla beraber olun." mealindeki ayeti getirmektedirler. Ubeydullah Ahrâr bu ayette emredilen sadıklarla beraber olmanın iki türlü olduğunu açıklamıştır. Birincisi hakiki beraberlik, yani kalb huzuru ile sadıklarla aynı mecliste fiziki bir ortamda beraber olmaktır. İkincisi de hükmi veya manevi beraberlik denilmektedir. Manevi beraberlik, bu yolda irşâd etmiş kâmil bir şeyhe kalbin bağlanmasıdır. Müridin şeyhi ile hep aynı mecliste olmaktan ve zahir gözüyle seyretmenin yerine daimî beraberliğin keyfiyetini elde

etmeye çalışmalıdır. Bu durum özenle devam edildiği zaman mürid şeyhini gönül gözüyle seyretmeye başlar ve devamında da fenâ fiş-şeyh makamına ulaşarak mürşid râbitası gayesine ulaşır.

Zikredilen ayeti Nakşibendi şeyhlerinden Muhammed Esad Erbilî şu manada yorumlamıştır: Allah Teâlâ kullarına güç yetiremeyecekleri şeylerden sorumlu tutmayacağını buyurduğu halde bütün iman edenlere sadıklarla beraber olmayı emretmektedir. Yani bütün müslümanlara Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vârisleri olmaya münasip sadıklarla beraber olmaktan sorumlu olmaktadır. Bu emir ve ifadelerden anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ her zaman ve her dönemde sadık kulların olacağını, onların da diğer kullara tanıtacağını bildirmiştir.

Reşahât'ta zikredildiğine göre Ya'kub Çerhî müridi Ubeydullah Ahrâr'a Hâcegân tarikatının esaslarını öğretirken sıra râbitaya geldiğinde "Bunu öğretmekten çekinmeyisin, taliplere öğret" buyurmuştur. Başka kaynaklarda ise Nakşibendi tarikatının usullerini öğretirken râbitanın sadece kabiliyetli talebelere öğretmesi gerektiğini söylemiştir. Yani kabiliyet ve isteği olmayan talebelerin râbitadan fayda alamayacağı ifade edilmiştir.

Râbitanın Amacı

Tasavvufta râbitanın asıl amacı "huzur râbitası"dır yani müridin her an ilahi huzurda olduğu duygusunu sağlamaktır. Ancak Allah müşahhas bir varlık olmadığı için her an O'nu görüyormuş gibi yaşamak çok zor belki de imkansızdır. Müridin bu zorluğu aşabilmesini, fenâ fillah'a ulaşmasını kolaylaştıran müşahhas bir varlığa ihtiyacı vardır. Bu müşahhas ve Allah'ın en mükemmel tecellisinin mahzarı olan kâmil insan vasıflarına sâhip şeyhtir. Bu usule göre mürid önce kâmil insan olan şeyhine, sonra da Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, ardından da Allah'a kalbini rabt ederek huzur-u kalb ve fenâ fillah'a ulaşır.

Ubeydullah Ahrâr Fıkarât'ta fenâ fillah'a ulaşmanın yollarını tafsilatlı bir şekilde beyan etmiştir. Ona göre tevhidin hakikatine vâsıl olmak ya zikir ya cezbenin üstünlüğü ya da kalbinde Hak'tan başkaya yer vermeyen (cemiyyet ehli) kimselerin tasarrufları vâsıtasıyla kalbi dünya ve ahirete dair her şeyden arındırmadan mümkün değildir. Zikredilen vâsıtaların en etkili olanı cemiyyet ehli kimselere râbita yapmak ve sohbetlerinde kendinden fâni olmaktır. Mürid bu usulle meşgul olmadan önce Hakîkî saadeti tahsil etmede yapılacak amellerden alıkoyan şeylerden uzak durmalıdır. Müridin bu yolda muvaffak olabilmesi için bütün bu zikredilen usuller, akideyi Ehli Sünnet ve'l-Cemaat itikadı üzerine tashih ettikten ve bidatlerden kaçındıktan sonra yapmalıdır.

Ubeydullah Ahrâr'ın açıkladığına göre râbita aslında zikir, teveccüh ve murâkabe gibi kalbin temizlenmesi için birer yoldur. Bundan dolayı evliyanın büyükleri herkesin kendi yetenek ve özelliklerine göre bir iş buyurmuşlardır. Çünkü bazı kimselerin yetenek ve özelliklerine göre kalbin temizlenmesinde râbita daha tesirli görüldüğü için onların bu yolda devam etmeleri buyurulmuştur.

Ubeydullah Ahrâr'a göre hakîkî saadete vâsıl olmanın yolu kendinden ve arzularından kurtulmaktır. Hakîkî saadet de Allah'ı sevilen ve övülen vasıflarıyla her an kalpte bulundurmaktır. Bu hâli hatırda tutmanın tesiriyle kalpte Allah'tan başka hiçbir şeye muhabbet, nazarda da hiçbir şeyin kıymeti ve varlığı kalmaz. Eğer mürid herhangi bir zikirle meşgul olmadan bu dereceye vâsıl olursa o zaman bu yolda devam etmesi saadetin kemâlidir. Şayet bu yolla vâsıl olamaz ise Allah'ın sevdiği kullarından vesile olmaya layık bir mürşid ile râbitayı muhafaza etmeli ve bir zikirle meşgul olmalıdır. Bu râbita sebebiyle mürşidin muradına fâni olmak ve arzularını onun arzularında fânî kılmak, dolayısıyla fenânın hakikati olan Hak'ta fâni olmak nisbeti ve kalpte hâzır bulundurmaya zahmet olmaksızın Hakk'ı müşâhede etmeye müyesser olur. Müşahede makamında müridin gönlünde hasıl olan dinginlik ve sakinlik halinin muhafazası neticesinde eğer Hakk'ı her an hâzır görmekle müşerref olursa onun bütün hali saadet ve ferahlık olur. Bu vasfın kuvvetli olmasıyla imanın hakikati olan ihsânın sûreti müridin kalbinin ayrılmaz hallerinden olur.

Ubeydullah Ahrâr râbita ve muhabbetin asıl amacının insanın gönlünü gereksiz alaka ve düşüncelerden kurtarmak ve temizlemek olduğunu beyan etmiştir. Çünkü muhabbet kemale ulaştığında seven ile sevilenin birliği meydana gelir, yani özdeşleşir. Bundan sonra sevilenin muradı olan her şey sevenin istek ve muradı haline gelir. Yani kalbin diğer isteklerden arındırılması ile insanda bir kabiliyet oluşur ve o kabiliyet sebebi ile aynileşmenin manasını anlayabilir.

Bu yolda Allah'a vasıl olmak, kâmil mürşide olan muhabbet ve râbitaya bağlıdır. Öncelikle mürşidin kendisinin bu yollardan geçmiş olması şart koşulmaktadır. Müridin ise mürşidinden Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kadar olan zatlara öncelikle şeriat yolları başta olmak üzere tam manasıyla tâbi olması ve manevi olarak da şeyhine bağlı olması şarttır. Çünkü mürşidin kalbinden gelen ilahi feyz müridin kalbine ihlas ve muhabbeti kadar iner. İnsan tabiatının sevmeye ve gönül bağlamaya meyilli olduğu dikkate alınır her insan râbita yapıyor demektir. Önemli olan insan gönlünün kime bağlandığıdır. Tasavvuf eğitiminde bu manevi yolda ilerlemek de müridin şeyhine olan muhabbet râbitasına bağlıdır. Yani mürid şeyhine olan muhabbeti vasıtasıyla fenâ fiş-şeyh makamına vasıl olur.

Râbita ve Muhabbet

Mutasavvıfların ittifakıyla râbitanın aslı muhabbettir. Yani müridin Allah'ı, Allah Resulünü ve onlar tarafından sevildiğine hüsnü zan ettiği insanları sevmesidir. Mürid iman ve amellerinde kemale erebilmesi bu muhabbete bağlıdır. Mürid bu sevgi vasıtasıyla Allah Resulüne, ona tam manasıyla uyan sahablerine ve Allah'ın veli kullarına benzemeye, onlar gibi Allah'a kulluk etmeye çalışır. Bu vesile ile yanlışlardan kaçınarak doğru olanın peşinden koşmaya başlar.

Râbitanın tarihi geçmişine ve tanımlarına baktığımızda zaten manevi olarak bir bağ olduğu açıktır. Râbitanın yapılış şartları ve ondan fayda alabilmek için de güçlü bir muhabbetin olması gerektiği söz konusudur. Bunun için yukarıda da zikredildiği üzere

öncelikle doğru bir inançla kabul etmek ile birlikte samimi bir muhabbet bağının da olması gerekmektedir. Allah'ı seven kâmil mürşidi Allah için sevmek, mürid ve mürşidin arasında muhabbet oluşturur, yani mürşidin kalbinden müridin kalbine Allah'ın sevgisini götüren manevi bir bağın oluşumunu sağlar. Bu durum mutasavvıfların ittifak ettiği ifade ile "mürşidinde fâni olmak Allah'ta fâni olmanın başlangıcıdır". Burada dikkat edilmesi gereken ve mutasavvıfların sözünden de anlaşıldığı üzere mürşide olan muhabbet sadece bu eğitim sırasında bir geçici unsur veya vesiledir, asıl muhabbetin muhatabı Allah'tır. Allah'ın muhabbeti için kalbin temizlenmesi sürecinde vesile edilen şeylere dikkat edilmesi gerekir. Bu sırada kâmil mürşid, kendisine karşı müridin aşırı muhabbet duygusunu kontrol edebilecek konumda olmalıdır. Ubeydullah Ahrâr muhabbetin önemini şu sözlerle açıklamıştır: "Enbiyâ ve evliyanın yollarından nasiplenmek, muhabbet erbâbı içindir. Muhabbet olmaksızın ve zâhirî ve bâtinî edeplere riayet etmeksizin nasibe ulaşmaz."

Ubeydullah Ahrâr'a göre tasavvuf eğitimine yeni başlayan kişi gerçek saadete en kısa zamanda vasil olmak için Hz. Peygamber (s.a.v.)'e zahiri ve bâtinî olarak tam manasıyla uyan, kemale ermiş kimse ile sohbet etmelidir. Çünkü yukarıda da zikredildiği üzere insan kalbi etkilenme özelliğine de sahip olduğu için kiminle sohbet ederse onun sohbetinden etkilenir. Mürid evliyâullahın sohbetinde bulunduğu zaman manevi olarak o velinin ruhaniyetinden etkilenir ve kendisinde Hakk'a yöneliş hasıl olur. Hakk'a yönelişin derecesine göre mürid mâsivadan arınır ve arınma ölçüsünde de meyli artar. Sonunda da Hakk'ın dışında hiçbir şey ile ilgisi kalmadığı zaman Allah'a yönelmenin kemaline ermiş olur. Bazı kimseler evliyâullahın sohbetine bir kere katılarak bir anlık muhabbet ile mâsivadan uzaklaşır ve tamamen Hakk'a yönelir. Zira kalbin bağları mâsivadan kesilince bağlılık yalnızca Hak'la olur.

Mürid kalbin mâsivaya düşmemesi için zahiri ve batını olarak evliyâullahın sohbetlerine devam etmelidir. Elde ettiği hallerden mahrum kalmamak ve mürşidin gönlünden uzak düşmemek için ona karşı edebini korumalıdır. Bu şartlar yerine getirildiği halde, mürid râbîta vasıtasıyla mürşidin kalbinden aldığı halin devamlılığını korumuş olur. Zira müritlerin pek çoğu şeyhin sohbetinden zevk almalarına rağmen bu hali koruyamamışlardır.

Râbîta Açısından Şeyh ve Mürid

İslam'da gerek zahiri gerekse manevi açıdan gerçek kâmil insan Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Tasavvuf açısından mürşid veya şeyh, gerçek mürşid olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in manevi mirasını elde etmeye muvaffak olan insanlardır. Tasavvufta şeyh, eren, pîr diye adlandırılan mürşid: doğru yolu gösteren, uyaran ve aynı zamanda tarikat lideri anlamına da gelir. Mürşidin en azından fenâ makamına ulaşmış olması şarttır. Her mürşid kâmil olmayabilir ama doğrusu hem kendisi olgun hem de başkalarını olgunlaştıran mürşid olmasıdır.

Tasavvufta bu eğitime yeni başlayan müridde gönül bağı kuvvetlenip sabit hale gelene kadar şeyhi onunla ilgilenmeyi sürdürmelidir. Bu sürede şeyhi müridten çıkan

kusur ve hoş olmayan davranışlarından dolayı sorgulamamalı ve sabretmelidir. Gönül bağı kuvvetlendikten sonra sabretme sırası müride gelir. Bundan sonra mürid her an kendini kontrol etmelidir, gönül kirliliğine sebep olacak şeylerden uzak durmalıdır. Eğer bundan sonra müride hoş olmayan bir davranış olursa şeyhi onu sorgulamalı ve azarlamalıdır.

Ubeydullah Ahrâr'a göre mürşid, kendisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in razı olmadığı bir şeyin bulunmadığı ve O'nda olmayan bir şeyin kalmadığı kimsedir. Mürşid hatta kendi arzu ve isteklerinden de ayrılarak sadece nebevi ahlak ve vasıflara sahip olan kimsedir. Bu makama vasıl olan mürşid nebevi vasıflara sahip olduğundan dolayı Allah'ın tasarrufuna kavuşur. Mürşid ilahi tasarrufla manevi cihetten o tasarrufa hazır hale gelerek tasarruf sahibi olur. Böylece kendinden tamamen kurtularak fenâ fillah makamına ulaşır. Mürid ise teslimiyet ve bağlılığı sebebiyle nefsinin arzuları yok olmuş, irade ve istek adına hiçbir şeyi olmayan kimsedir. Mürid seyr-u sülûke engel olacak ve hoş karşılanmayan kalbin arzu ve isteklerinden yüz çevirerek tamamen mürşidinin cemaline yönelmelidir. Mürşidine bağlılığı hususunda kararlı olarak kendini her türlü engelden kurtarmalı ve kendi saadetini mürşidin kabulünde, üzüntü ve hüznünü ise reddinde olduğunu bilmelidir.

Tasavvuf eğitiminde olgunlaşmanın ikinci merhalesinde olan mürid gerek zahiri gerek bâtını hususlarda şeyhinin iradesi altında olan, şeyhine karşı diliyle veya kalbiyle hiçbir şekilde itirazda bulunmayan ve Allah'a vuslatı arzu eden kimsedir. Aslında mürşid râbitası diye tanımlanan, müridin kendi isteklerini şeyhinin isteklerine fâni kılan bu eğitim, kulu Allah'ın iradesine teslim olmaya hazırlar. Ubeydullah Ahrâr'ın hocalarında biri Nizâmuddîn Hâmûş'a göre de kâmil mürşid muhabbet vasfıyla müridin ruhaniyetinde tasarruf edebilir halde olmalıdır. Mürşid bu halde olmadığı zaman müridin vasıflarının değişmesi ve ahlakının dönüşmesi zor olur. Şeyh ve müridin ortasında râbitanın sağlam olması için de şeyh müridine güzel görünmelidir. Bundan dolayı şeyh dış görünümünde de sünnete uymaya dikkat etmesi gerekir.

Ubeydullah Ahrâr'ın naklettiğine göre bütün şeyhler, iki şeyhin müridlerinin bir arada oturmamaları hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü müridlerin kabiliyet ve yeteneklerinin farklılığı dikkate alınarak, onların her birinde başka bir isteğin olduğu akla gelir. Bir şeyhin emir buyurduğu şey kendi müridinin istek ve meyline uygun olmadığı halde başka bir şeyhin müridine uygun ve sevimli gelebilir. Bu halde bir şeyhin emirleri başka bir müride sevimli gelir, gönlüne girer ise o müridin gönlü bu şeyhe bağlanmaya başlar, kendi şeyhine de muhabbeti azalır ve bu durum şeyhinden vazgeçmeye kadar gidebilir. Bundan dolayı bütün şeyhler bir şeyhin müridiyle başka bir şeyhin müridinin birlikte olmasını yasaklamışlardır.

Ubeydullah Ahrâr sadık bir müridin kendi şeyhinden daha üstün mertebede bir şeyhle karşılaştığı zaman, kendi şeyhinden ayrılıp ona bağlanabileceğini söylemiştir. Mürid kendi şeyhine gönül bağladığında aldığı feyzi diğer şeyhlerin sohbetlerinden de alabilir. Önemli olan bu feyzin kendi şeyhinden olduğunu bilmelidir. Zaten mürid kendi

şeyhinden daha üstün bir şeyh ile karşılaşp da onun sohbetlerine katılmak istese de bu ancak mürşidin izni ve tasarrufu ile olacaktır. Bundan dolayı müridin mürşid değiştirmesinde bir sakınca söz konusu olmamıştır.

Sonuç

Râbîta Nakşibendiyye tarikatının en önemli esaslarından biri olarak kabul edilmiştir. Diğer tarikatlarda ismen olmasa da uygulama olarak mevcuttur. Mutasavvıflar arasında râbîta konusunun İslam'ın ilk çağlarına kadar uzandığını savunanlar da olmuştur. Ancak araştırmalar bu günkü anlamıyla râbîtanın Bahâuddin Nakşibend'den itibaren ortaya çıktığını göstermektedir. Araştırmalara göre râbîta hakkında ilk geniş bilgiler Ubeydullah Ahrâr'da rastlanmaktadır. Ubeydullah Ahrâr'ın râbîta hakkındaki görüşleri kendi eserlerinde, kendine nispet edilen eserlerde ve talebeleri tarafından kaleme alınan eserlerde yer aldığı görülmektedir. Bu eserleri daha sonraki râbîta hakkında yazılan kitaplara kaynak da olmuştur. Daha sonra râbîta aleyhine yazılan kitaplara cevaben râbîta lehine kitaplar yazılarak konu tartışmalı bir haline geldiği öne sürülmektedir. Aslında râbîtanın İslam'ın ilk çağına kadar uzandığını savunanlar onun muhabbet olarak açıklamışlardır. Râbîtayı kavram olarak tanımlayan mutasavvıfların bazıları da onu muhabbetin elde edilmesi için bir araç olduğunu söylemiştir. Aslında başlangıç dönemindeki anlamına uygun olarak bu günkü literatürde de râbîta her yönü ile bir muhabbet bağı olarak anlaşılmaktadır. Râbîtayı her zaman muhabbet ile ilişkili bir kavram olduğunu belirten mutasavvıflardan biri de şüphesiz Ubeydullah Ahrâr olmuştur.

Ubeydullah Ahrâr'ın tasavvufi görüşlerinde de râbîta ve muhabbetin aynı amacın birer parçası olarak değerlendirdiğini görmek mümkündür. Ubeydullah Ahrâr'a göre zikir, sohbet ve ibadet gibi râbîta da Allah'a ulaşmaya birer vesile konumundadır. Ona göre Allah'a muhabbetin elde edilmesi için en kısa yol râbîtadır. Aynı zamanda mürid râbîta yaparak muhabbetin kemâline ulaşacağı belirtilmiştir. Yani mürid mürşid râbîtası ve muhabbet ile aynîleşme kabiliyeti edinmektedir. Bu bağlamda tarikat eğitimine yeni başlayan müridin iman ve ibadetinde ihsan derecesine ulaşarak doğrudan Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etme yeteneğini elde etmesi için fenâ fi'ş-şeyh ve fenâ fi'r-Resül makamları birer merdivendir. Fenâ fillah'a ulaşmada bu iki makam müridin kendi halinden fâni olmaya uyum sağlaması olarak değerlendirilmiştir. Bâtını açıdan müridin önce mürşid sonra da Hz. Peygamber (s.a.v.) vasıtası ile Allah'tan feyz alırken zâhirî açıdan mürşidinden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vârisi olarak Allah'ın emir ve yasaklarını tam manasıyla yerine getirmeyi öğrendiğini söylemek mümkündür. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği dini hem zâhirî hem de bâtını açıdan tam manasıyla yaşayan insana kâmil mürşid denilmiştir. Müridin de bu yol üzere kemale ermesi için mürşidine tam manasıyla uyması ve muhabbet ile kalbini ona bağlanması gerektiği istenmiştir.

Mürid, mürşid râbitasında kemale ulaşınca bir sonraki basamak olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gönül bağlar. Onun şemailini düşünerek hayatının her anını onun huzurundaymış gibi yaşamaya başlar. Bu mertebede fenâ fi'r-resüle daha kolay ulaşmak için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine tam olarak riayet etmesi ve çokça selât-u selam göndermesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Fenâ fi'r-resüle ulaşan bir mürid bu eğitimin asıl amacı olan fenâ fillah makamına ulaşmaya çalışacaktır. Bu arada müridin her bir makama ulaştığında eski halini terk etmesi mürşidi tarafından uyarılacağı hakkında fikirler daha yaygındır. Mutasavvıfların belirttiğine göre seyrü sülûke eğitimine başlayan bir insan bu yolun her bir makamında ulaşmış olduğu hâli korumaya çok dikkat etmelidir. Çünkü ulaştığı hâli muhafaza etmek ona ulaşmaktan daha zor bir mücadele gerektirecektir.

Kabiliyet olan müridlerin doğrudan Allah'a gönül bağlaması uygun görülmüştür. Ancak her ne kadar bu eğitimin sonunda Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmeye ulaşmak amaç olmuş olsa da insanın dünyada Allah'ı görmesi mümkün olmadığı bilinmektedir. Bundan dolayı tarikat eğitimine yani başlayan insanlara hem dini hayatı daha iyi yaşaması hem de ihsan makamına daha kolay ve doğru bir şekilde ulaşması için örnek olarak kamil mürşide gönül bağlaması ve onu taklit etmesi uygun görülmüştür. Bu arada râbita yapılacak mürşid de bu yoldan geçmiş bir insan olması şart koşulmuştur.

Ubeydullah Ahrâr'ın da şeyhi Ya'kub Çerhî'nin tavsiye ettiği üzere râbitayı istekli ve uygun görülen mürşidlere öğretilmesini doğru kabul ettiği görülmektedir. Râbita yapmaya isteği olmayan veya tabiatı uygun olmayan müridlerin bundan fayda alamayacakları belirtilmiştir. Râbita yapmadan ihsan makamına ulaşabilecek kabiliyette olan müridler de murakabe dersleri ile yetinmişlerdir. Bu konuda Ubeydullah Ahrâr'ın yaşadığı dönemin diğer meşhur sûfleri de benzer görüşler beyan etmişlerdir.

Sonuç olarak râbita hakkında yapılan çalışmalarda Ubeydullah Ahrâr'ın bu konudaki görüşleri Reşahât'ta verilen bilgilerle sınırlı kaldığı görülmüştür. Hem bu sebeple hem de bu çalışma Ubeydullah Ahrâr'ın sadece râbita hakkındaki görüşlerini içermesi nedeni ile araştırmada Reşahât'ın ile birlikte daha çok Ubeydullah Ahrâr'ın kendine ait denilen veya ona nispet edilen Melfûzât ve Fıkarât isimli eserlerden istifade edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Ahrâr, Ubeydullah. Fıkarât. çev. Abdulrahman Acer. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2. Baskı, 2021.
- Ahrâr, Ubeydullah. Kalbin Huzuru, çev. Nodurbek Kosimov. İstanbul: Semerkand Yayınları, 5. Baskı, 2020.
- Ahrâr, Ubeydullah. Melfûzât. çev. Fakirullah Yıldız. İstanbul: Litera Yayıncılık, 1. Baskı, 2021.
- Algar, Hamid. "Bahâeddin Nakşibend". TDV. İslam Ansiklopedisi 4/458-460. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Arslan, Sevim. "Muhabbet Râbitası". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 (2015), 49-70.
- Arvasî, Abdülhakîm. Râbita-i Şerife. Sadeleştiren. Necip Fazıl Kısakürek. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 20. Baskı, 2022.
- Cebecioglu, Ethem. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 3. Basım, 2004.

- Dindar, Elif. Ubeydullah Ahrâr hayatı, eserleri, fikirleri. Bursa: T.C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Dursun, Akif. "Râbitanın Tarihî Gelişimi, Tanımı ve Fikhî Hükümü", Sufiyye Dergisi 10 (Haziran 2021), 84-129.
- Eş-Şerkâvî, Hasan. Mu'cemu Elfâzu's-Sûffî, Kâhire: Muhtâr Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Gündüz, İrfan. "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7-10, (1995), 243-274.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî. çev. Hayrettin Karaman-Ali Özek vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Mevlânâ Eş-Şeyh Hâlid, Ziyâüddîn. Risâle-i Hâlidîyye ve Râbîta Risâlesi, çev. İsmailağa Te'lif Heyeti. İstanbul: Sira Yayınevi, 1. Basım, 2017.
- Okudan, Rifat. "Râbîta". Tasavvuf El Kitabı. ed. Kadir Özköse. 425-426. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı, 2014.
- Safîyüddin, Ali b. Hüseyin. "Reşahât" Hayat Pınarından Damlalar. Sadeleştiren. Enver Yaşarbaş. İstanbul: Muallim Neşriyat, 1. Baskı, 2014.
- Tosun, Necdet. "Râbîta". TDV İslam Ansiklopedisi. 34/378. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ustaosmanoğlu, Mahmud. İrşâdü'l Mürîdîn. İstanbul: Ahıska Yayınevi, 1. Baskı, ts.
- Ülker, Mustafa. Rabîta: Aklî İzahı, Kitap, Sünnet ve Kıyastan Delilleri, İstanbul: Rabbani Yayınevi, ts.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul: Ensar Yayınları, 10. Baskı, 2004.
- Yücel, Yavuz. Tasavvuf ve Tarikatlarda Rabîta. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.